15e JAARGANG NR. 6 . 4 FEBRUARI 1962

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs *f* 4,— per jaar. Buitenland *f* 5,60 per jaar, voor België *f* 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring *f* 3,— per jaar. Losse nummers *f* 0,25.
Contrib. Luisterkr. *f* 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde *f* 3,— te voldoen.

HUMANISME EN OPVOEDING

In 1950 werd onder bovenstaande titel door het Humanistisch Verbond een rapport uitgegeven, dat door een commissie, die daartoe door het hoofdbestuur was benoemd, was samengesteld. Deze commissie had als taak, om aan te geven, waar en in hoeverre de humanistische levensbeschouwing op het terrein van opvoeding en onderwijs een eigen zienswijze, interpretatie of formulering vereiste of mogelijk maakte.
Na ruim tien jaar, nu inmiddels dit rapport is uitverkocht, is er een tweede druk verschenen, die de oorspronkelijke tekst op de voet volgt. Er zijn echter wijzigingen en aanvullingen in aangebracht, waarvoor de commissie niet meer verantwoordelijk gesteld kan worden.
Aan de uiteenzettingen ligt de gedachte ten grondslag, dat er een innige samenhang bestaat tussen het levensinzicht van de opvoeder en zijn meningen en handelingen op opvoedkundig terrein. De pedagogiek immers houdt zich bezig met een praktijk, waarbinnen een nauwe samenhang bestaat tussen zijn en behoren. Deze verhouding openbaart zich echter niet bij elk onderdeel even duidelijk. Daarom komen in het boekje die gebieden aan de orde, waar de samenhang duidelijk is.
De volgende onderwerpen vormen achtereenvolgens een onderwerp van bespreking: 1. opvoedingsideaal; 2. inhoud van de opvoeding; 3. opvoedingsmiddelen; 4. opvoeding in het gezin; 5. opvoeding in de school; 6. opvoeding in het „derde" milieu. Het spreekt vanzelf dat het humanisme ook een sociaal-pedagogische functie ten aanzien van volwassenen vervult, doch voor de behandeling daarvan zou het terrein in deze studie te zeer worden uitgebreid en zou ook allerlei binnen de gezichtskring komen dat moeilijk onder de titel „opvoeding" zou zijn samen te vatten.
De bewustmaking van de humanistische idee wekt steeds weer het verlangen op in de verhouding tot de ander, dus ook tot het kind, onze meest fundamentele gedachten en gevoelens te verwerkelijken. Met een vaag verlangen van de zijde van de opvoeder is het kind echter niet gebaat. Opvoeding vraagt, theoretisch, een scherp formuleren van inzichten en, praktisch, een bij deze inzichten aansluitende mogelijkheid tot doelbewust handelen. Daarom is nadere bezinning op de rol, die de levensbeschouwing in de opvoeding speelt, onontbeerlijk.
Het is zeer wel mogelijk, dat anderen, uitgaande van hun levensbeschouwing, tot dezelfde of soortgelijke conclusies zouden komen, als in het boekje „Humanisme en opvoeding" zijn uiteengezet. Des te beter. Het humanismse eist geen opvoedkundig monopolie voor zich op. Maar dat ontslaat de humanist niet van de plicht om aan te geven hoe hij, op grond van zijn levensovertuiging, meent zijn opvoedkundig streven vorm te moeten geven.
Vermelden we tenslotte, dat deze uitgave verkrijgbaar is bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond te Utrecht, Oudegracht 152 voor de prijs van *f* 0,95.

de ark voor de ouderen

Van 19 mei t/m 25 mei is de Ark *uitsluitend* gereserveerd voor de bejaarden. Dit is eveneens het geval van 15 september tot 29 september.

De prijs bedraagt *f* 38,50 per week.

Elke deelnemer(ster) heeft recht op 1 consumptiekaart van 21 consumpties voor *f* 3,50.

Belangstellenden adviseren wij zo spoedig mogelijk te reserveren.

Adres: De Ark, Belvedèrelaan 14, Nunspeet, telefoon 03412-2404.

EN WAT ZEGT EEN HUMANIST ERVAN?

Toen ik zelf nog op de schoolbanken zat, waren de mensen, die voor de klas stonden, er zich in het algemeen nauwelijks van bewust dat zij behalve aan het onderwijs ook aan opvoeding deden. „Opvoeding?" heb ik een van hen horen vragen met duidelijke afschuw in zijn stem, „dacht je dat ik . . . ?! Nee, nee, nee, geen sprake van! Dat moeten ze thuis maar doen. Mijn enige taak is jullie wat te leren, en dat is waarachtig moeilijk genoeg".
Deze in volle onschuld beleden overtuiging is voor de huidige onderwijsmensen niet meer weggelegd. Zij weten dat zij hun leerlingen onvermijdelijk beïnvloeden, en dat zij dus, of ze het willen of niet, opvoedend werkzaam zijn. Dat wil dus helemaal niet zeggen, dat zij voortdurend vermaningen oplepelen en af en toe een apart nummertje opvoeding inlassen, nee zij doen dat eenvoudig door te zijn zoals zij nu eenmaal zijn.
Unieblaadje no. 90, uitgegeven door de Unie „Een school met den Bijbel", zegt, zij het in een beetje andere woorden, vrijwel hetzelfde. Ik lees u een stukje voor: „Het Christelijk karakter van de school en haar invloed wordt in de eerste plaats bepaald door de man en de vrouw voor de klas. Behalve door hun lessen zijn zij van de grootste betekenis door wat ze innerlijk zijn".
U ziet, dat komt op hetzelfde neer. Maar nu breekt er een ander geluid door. Nadat het voorgaande nog wat is uitgewerkt, volgt er letterlijk dit: „Er is niet alleen een bewuste overdracht van zielsinhouden door het woord en de les. Er bestaat ook een onbewuste invloed van de opvoeder op zijn leerlingen, zonder woorden en buiten de lessen om.
Onderwijzers besmetten hun leerlingen met de in hun wezen wonende gevoelens van ongodsdienstigheid, hun haatgevoelens en humeurigheid, hun antipathie en argwaan, hun jaloezie en zelfzucht. Of ze heiligen hen met hun door Christus geheiligd karakter, hun innerlijke vroomheid en hun liefhebbend hart".
Commentaar is hier eigenlijk overbodig. „Onderwijzers besmetten hun leerlingen met de in hun wezen wonende gevoelens van ongodsdienstigheid, hun haatgevoelens en humeurigheid, hun antipathie en argwaan, hun jalouzie en zelfzucht" dat is een zin die voor zichzelf spreekt. Maar laat ik er terwille van de duidelijkheid — je bent tenslotte niet ongestraft schoolmeester — er toch nog iets bijzeggen. In november van het vorige jaar betoogde ik, dat het zedelijk zijn een kwestie is van gezindheid en dat die gezindheid niets te maken heeft met wat men gelooft of niet gelooft, dus ook niet met het belijden van een bepaalde godsdienst, en ik zei toen verder dit: „Maar eeuwenlang hebben de Christelijke Kerken de weerloze mensheid het tegendeel gesuggereerd, en deze suggestie gaat dóór. Nog dagelijks worden de geesten van vele kinderen en veel kinderlijke geesten bloot gesteld aan de suggestie dat geloven en goed-zijn onverbrekelijk bij elkaar horen, en dat wie niet gelooft, ook niet goed kan zijn". Naar aanleiding van deze passage heeft een vriendelijk man mij trachten uit te leggen dat ik toch blijkbaar onvoldoende bekend was met wat er tegenwoordig onder Christenen leefde. Dergelijke suggesties waren misschien vroeger wel voorgekomen, nu behoorde dit alles al lang tot het verleden. Welnu, als de opstellers van dit Unieblaadje er op uit geweest waren, te demonstreren dat deze suggesties beslist niet tot het verleden behoren, dan hadden ze het werkelijk niet beter kunnen doen! Zij demonstreren ook dat ik niet ten onrechte het woord suggestie heb gebruikt. Zij zeggen namelijk niet recht toe, recht aan: Kijk die onderwijzers die niet godsdienstig zijn, die lui zijn behept met verschillende bijzonder kwalijke eigenschappen, nee zij zetten die eigenschappen eenvoudig naast „de in hun wezen wonende gevoelens van ongodsdienstigheid" en zij laten het aan de goede verstaanders over een zeker verband te leggen. Zij hebben niet met zoveel woorden gezegd dat dit verband bestaat, zij suggereren het alleen.
Ik wil hier met nadruk zeggen dat het standpunt van de „Unie" in Christelijke kring lang niet algemeen aanvaard wordt.

Men kan daar zelfs onder voorstanders van de bijzondere school ook heel andere geluiden horen, al zullen deze geluiden misschien niet zo makkelijk weerklank vinden als de forse unie-taal. Ik wil mij daarom maar niet het hoofd breken over de vraag, wat men zich eigenlijk moet voorstellen bij gevoelens van ongodsdienstigheid. Het is blijkbaar niet zo, dat wij gevoelens van een bepaalde kleur, nl. godsdienstige gevoelens eenvoudig niet hebben, nee wij hebben in plaats daarvan ook iets, nl. gevoelens van ongodsdienstigheid. En die hebben we niet alleen, het is nog veel erger: die wonen in ons wezen. Maar deze griezelige gasten laat ik maar voor wat ze zijn. Liever wil ik positief zeggen, waarom ik als humanist een overtuigd voorstander ben van openbaar onderwijs, — nu men soms de neiging vertoont het openbaar onderwijs te beschouwen als het onderwijs voor de onverschillige ouders, is dat misschien niet misplaatst! — en wat mij, wederom als humanist, tegenstaat in alle bijzonder onderwijs, ook al wordt het niet zo uitdagend verdedigd als in het Unie-blaadje is gedaan.
In één ding kan ik het met deze Unie-christenen van harte eens zijn: „Vooral in de lagere leerjaren", lees ik verderop, „is de onderzeres een autoriteit voor het kind. Wat zij zegt, dat is waar; zo zij doet, zo hoort het". En dan nog een heel belangrijk zinnetje: *„Opvoeder zijn is een verantwoordelijk ambt"*.
Ja daarover zijn wij het roerend eens. Maar als wij nu deze gemeenschappelijke overtuiging in daden gaan omzetten — het is bijna tragisch om te zien, hoe ver onze wegen dan uiteengaan. De Christenen gaan uit van de

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 4 februari 1962

gedachte, dat zij hun kinderen moeten opvoeden door hen te brengen onder, wat zij noemen, de adem van het evangelie. En de Christelijke voorstanders van de bijzondere school menen blijkbaar dat dit het best te bereiken is door de hele sfeer, waarin zij opgroeien, hiervan te laten doortrekken. Het beroemde woord van Horatius zegt het al: „de geur waarmee de kruik eens toen hij nieuw was werd doordrenkt, zal hij heel lang bewaren!" Overeenkomstig dit eenvoudige recept worden de kinderen zo vroeg mogelijk, dus liefst al op de kleuterschool, doordrenkt met het Christendom, of liever met die variant van het Christendom die door de ouders wordt beleden. En wat men noemt de Christelijke geloofswaarheden, ook die kunnen het kind niet vroeg genoeg worden bijgebracht.

Het is voor een humanist niet moeilijk te begrijpen dat dit alles gedaan wordt met de beste bedoelingen, maar als hij dus de motieven, waaruit deze praktijk geboren wordt, volledig kan respecteren, zijn bezwaren worden daardoor niet weggenomen. „Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst", zegt men vaak. Ook al zou dit waar zijn, deze levenswijsheid verraadt althans voor mijn smaak een gebrek aan eerbied juist voor die jeugd. Het mag dunkt me bij opvoeding en onderwijs ons doel niet zijn, kinderen een reeks overtuigingen, die ons zelf bijzonder dierbaar zijn, in te hameren. Wij mogen hen niet kneden tot volgzame napraters van de zegjes der ouderen; als wij willen bevorderen, dat zij worden tot werkelijk volwassen mensen die zelf kunnen oordelen, zelf kunnen waarderen, en op grond daarvan zelf verantwoordelijkheid kunnen en willen dragen, dan zullen wij hun eigen oordeelsvermogen tot een zo volledig mogelijke ontplooiing moeten brengen. Nu is het misschien heel moeilijk aan te geven, *hoe* wij dat moeten doen, maar het is niet moeilijk vast te stellen, hoe wij het in elk geval *niet* moeten doen. Wij bereiken die ontplooiing zeker niet, wanneer wij het kind beweringen die het zelf nog niet verwerken kan. als waar opdringen. Wanneer wij hem tegelijkertijd suggereren, dat het zijn plicht is, dat het goed of behoorlijk is deze beweringen te geloven, en onbehoorlijk dat niet te doen, dan zondigen wij nog ernstiger tegen de beginselen van alle opvoeding. Van een zo opgevoed kind wordt het vertrouwen in zijn eigen oordeelsvermogen stelselmatig ondermijnd, en wat men noemt zijn moraal, d.w.z. zijn opvattingen over goed en slecht, die wordt eenvoudig vervalst. En wat is het gevolg, als men iemand zorgvuldig beschermt tegen de besmetting van andersdenkenden? Betekent dat niet dat men zijn gezichtskring kunstmatig verengt en hem dus niet laat komen tot die geestelijke vrijheid, die juist de kostbare inzet is geweest van zoveel strijd? Van Pythagoras wordt verteld, dat hij zijn leerlingen bijbracht, dat het voor hen niet meer nodig was, zich af te vragen of dat wat hij leerde wel waar was, nee ook al leek het hun vreemd en eigenlijk onaannemelijk, het móést wel waar zijn, want „de meester had het zelf gezegd". Ik betwijfel sterk of Pythagoras zich ooit aan deze praktijken schuldig heeft gemaakt, maar àls deze anecdote waar is, dan heeft hij daarmee een bijzonder slecht voorbeeld gegeven aan alle opvoeders.

Juist omdat zij zo gauw als autoriteiten worden beschouwd, mogen zij van deze positie geen misbruik maken. Er is de laatste tijd in ons land veel gesproken over zelfbeschikkingsrecht. Een duur woord en een heel moeilijk begrip. Maar het verdient dunkt me toch wel aanbeveling dit recht ook aan Nederlandse kinderen toe te kennen.

LIBBE v. d. WAL

Zo juist is bij het Nederlands Gesprekscentrum verschenen:

„De huidige mensbeschouwing", geschreven door

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau bij voorkeur door storting en overschrijving van *f* 1,50 op postrekening nr. 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. nr. 24.

lezingen voor de radio

di.	6 febr.	AVRO	16.00 uur: V. W. D. Schenk: „Vivisectie en wetenschappelijk onderzoek".
zo.	11 febr.	VARA	9.45 uur: Mevr. H. Singer-Dekker: „Misdaad en straf" Clara Meyer Wichmann herdacht.
zo.	18 febr.	VARA	9.45 uur: H. Bonger: „Geen enkel bewijs".
zo.	25 febr.	VARA	9.45 uur: P. Spigt: „De bedoelingen van Multatuli".
zo.	4 mrt.	VARA	9.45 uur: Libbe v. d. Wal: „En wat zegt een humanist ervan".
zo.	11 mrt.	VARA	9.45 uur: J. P. van Praag: „Heeft het leven zin".

INVLOEDRIJKEN

BOEDDHA

Het is een hachelijke onderneming in zo kort bestek te schrijven over de invloed, welke van de stichter van het Boeddhisme is uitgegaan en nog uitgaat. Immers hij stamt uit een cultuur, die van de onze in vrijwel alle opzichten verschilt, behalve dan dat ze onder mensen is ontstaan, door mensen is gevoed. Dat mag meebrengen, dat zijn „leer" algemeen-menselijke elementen bevat, de vorm, die deze in de verschillende overleveringen aannemen, is ons vreemd.

En toch, toen in de 19e eeuw oriëntalisten brokstukken van de boeddhistische geschriften vertaalden en uitgaven, was daar veel belangstelling voor. Soms was die belangstelling ongezond, een goedkope dweperij, die tot niets verplichtte, maar ook waren er mensen, die tot hun verwondering ontdekten, dat zij hun geestelijke dorst aan deze bron konden lessen. Vreemd, want de gedachtenwereld van de boeddhist, een merkwaardig goed logisch sluitend geheel, vertolkt een levensgevoel, dat van het onze ver afligt. De koningszoon Siddarhta, later Boeddha (de Verlichte) geheten, verkondigt, dat alle leven lijden is: „Geboorte is lijden, en ouderdom is lijden, en dood is lijden, en ook het gebonden zijn aan wat men haat is lijden, en het gescheiden zijn van wat men liefheeft is lijden en dat men wenst en niet verkrijgt, ook dat is lijden. Kortom het hangen aan bestaan is lijden". Voor de mens, die de druk van het leed zó ervaart, is het eerst belangrijke de oorzaak van deze menselijke toestand te leren kennen om die te kunnen wegnemen. Boeddha vond die in het verlangen naar op- en voor-zichzelf bestaan, een verlangen, dat afsterft, als de mens er in slaagt de weg ter bevrijding (het edel achtvoudig pad) tot het einde te gaan.

In het mensenleven zo de nadruk leggen op het leed, verklaarbaar in een tijd, waarin nog maar weinig mogelijkheden waren dit te verzachten en te bestrijden, kan in onze wereld nauwelijks uitgangspunt van een levensvisie zijn. Toch ook wij kennen vele vormen van lijden, die onvermijdelijk zijn. Mensen van deze tijd staan daar dikwijls hulpeloos tegenover. In een dergelijke situatie is de levenshouding beslissend. De vraag is door meer dan een modern mens geopperd en bevestigend beantwoord of in dit opzicht niet een heilzame invloed van Boeddha's „leer" uit kan gaan. Hier ligt een gedeeltelijke verklaring voor de weerklank, die hij in de 19e en 20e eeuw in het westen vond.

Er kan in dit verband nog op andere kanten van de boeddhistische levenswijsheid gewezen worden. Ik plaatste het woord leer tussen aanhalingstekens, om te waarschuwen: denk niet aan geopenbaarde waarheden noch aan dogma's. „Boeddha is een arts. De leer is een geneesmiddel... Zijn woorden verliezen hun betekenis èn hun kracht, als men ze los maakt van deze functie", aldus Edward Conze, een van de huidige kenners van het Boeddhisme [1]).

Voorzover de leer een waardering van het leven inhoudt, wijst Boeddha op de eigen ervaring als de enige gewettigde grondslag voor het aanvaarden of verwerpen van die waardering. Ook legt hij de nadruk er op, dat „voor de mens er slechts hoop is in mensen", niet in de steun „van machteloze goden".

Voeg hierbij een ethiek van hoog gehalte [2]) en aanwijzingen voor zelfopvoeding [3]) en zelfinkeer en het wordt duidelijk, hoe het mogelijk is, dat Europeanen, die los van het christelijk geloof, een levensovertuiging zochten, gesterkt werden in hun vertrouwen op eigen kracht en ontdekkingen deden, die hen bij dit zoeken hielpen, door kennis te nemen van de boeddhistische overlevering.

D. H. PRINS

Enige citaten ter toelichting.

[1]) *Uit de gelijkenis van de gewonde. Boeddha weigert elk antwoord op filosofische vragen. Deernis met de lijdende mensen beweegt hem. Hij wil hen doen ontdekken, hoe ze boven hun leed uit kunnen stijgen. Hij wil, zoals Conze zegt, genezen: „Een man wordt getroffen door een sterk in gif gedrenkte pijl. Vrienden en verwanten halen een kundige heelmeester. Als de man nu zeide: „ik wil mij de pijl niet laten uittrekken voor ik weet wat voor een mens mij getroffen heeft,... van welke kaste hij is, zijn naam, zijn geslacht, of hij zwart, bruin of geel van huidskleur is, voor ik weet van welk dorp hij komt, voor ik de boog ken, die mij getroffen heeft..." eer de man tot deze kennis gekomen was, zou hij gestorven zijn". Zo gedraagt hij zich, die niet de weg ter bevrijding betreden wil, zo lang hij op zijn vragen geen antwoord heeft.*

[2]) *...„Haat eindigt nooit door haat, haat eindigt door liefde, dat is de levenswet".*

„Als een prachtige bloem vol kleur, maar zonder geur, zijn de schone, onvruchtbare woorden van wie er niet naar handelen".

„Zoals de regen slaat in een slecht gedekt huis, zal hartstocht dringen in een onbewaakte geest".

„Zoals een rots niet door de wind bewogen wordt, zo wordt de wijze bewogen door smaad noch lof".

[3]) *Uit de oefening van het zuivere waarnemen: „De mens tracht de dingen en de levende wezens te zien zonder iets uit de eigen gevoelens daaraan toe te voegen. Hij zal zonder voor-oordeel waarnemen en het aldus waargenomene in zijn geheugen vasthouden. Zó waarnemen zuivert en versterkt de grondslag van de kennis, versterkt het fundament van het zedelijk oordeel. Het eist volhardende oefening zich bij het waarnemen vrij te houden van gevoelens en emoties".*

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)